

Uluslararası Ajans Haberciliğinde Söylem: “Fırat Kalkanı” Harekâtı Bağlamında AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

Discourse in International Agency News Reporting:
Discourse Analysis of AP and TASS News Agencies
in the Context of Operation: “Euphrates Shield”

Esra ÖZTÜRK^(*)

Özet

Uluslararası ajans haberciliğinde söylemin, devletin dış politikasıyla uyumu, haberin tarafsızlığı açısından önemli bir sorundur. Bu bağlamda, çalışmada Suriye krizinde iki etkin aktör olan ABD ve Rusya'nın önde gelen haber ajansları AP ve TASS'ın Türkiye'nin Suriye sınırında düzenlediği Fırat Kalkanı Harekâtı'na dair yayımladığı haberlerin, ülkelerin dış politikasıyla eşgüdümlü olup olmadığı incelenmiştir. Çalışmada eleştirel bir yaklaşım olan ve haber metinlerine odaklanan Van Dijk'in “Söylem Analizi” yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda AP'nin bağımsız bir haber ajansı; TASS'ın ise resmi haber ajansı olmasına karşın uluslararası ajans haberciliği ve ideoloji bağlamında değerlendirildiğinde her iki ajansın da Fırat Kalkanı Harekâtı bağlamında kendi ulusal çıkar ve merkezi bulunan ülkelerin dış politika perspektifinden haber ürettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fırat Kalkanı, Suriye, Uluslararası Haber Ajansları, AP, TASS.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

^(*) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

Abstract

The fact that discourse in international reporting matches with the foreign policy of the base state is an important problem in terms of the objectivity of the report. In this context, this study examines the discourse of AP and TASS, which are the leading news agencies of two major actor states in Syria crisis; United States of America and Russian Federation, regarding their news articles released on the Operation: Euphrates Shield, the campaign launched by Turkey in the Syrian border, within the scope of whether the news articles are coordinative with the foreign policy of the states. This study is made through a critical approach focusing on the texts of the reports that is Van Dijk's "Discourse Analysis". The result of the study indicates that although AP is an independent news agency while TASS is state-run news agency, in regard to the relation of international agency news and ideology, considering the Operation: Euphrates Shield, both agencies released reports based on their own states' national interests and the perspective of those states' foreign policy.

Keywords: *Euphrates Shield, Syria, International News Agencies, AP, TASS.*

Giriş

Bu çalışmanın konusunu Türkiye'nin, Suriye'nin kuzeyinde bulunan Halep kentine bağlı Cerablus bölgesine uluslararası terör örgütü DAESH ile mücadele kapsamında düzenlediği "Fırat Kalkanı" adı verilen harekâtın Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Rusya'nın lider haber ajansları olan The Associated Press (AP) ve Telegraph Agency of the Soviet Union (TASS) tarafından servis edilme şekli oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı Fırat Kalkanı Harekâtı'nın AP ve TASS'ta işleniş biçimlerini ortaya koymak ve sonuç olarak değerlendirme kısmında uluslararası ajans haberciliği ile devletlerin dış politika ilişkisini değerlendirmektir.

Bu makale, 24 Ağustos 2016 tarihinden başlayan ve 29 Mart 2017'de sona eren Fırat Kalkanı Harekâtı'nın, Suriye krizi bağlamında iki etkin aktör

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

olarak pozisyonunu koruyan ABD ve Rusya'nın başlıca haber ajanslarında nasıl yer bulduğunu göstermek ve harekâtın başladığı ilk gün vakaya yönelik perspektiflerini akademik bir çalışma olarak sunmak bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca 100'den fazla ülkede faaliyet gösteren ve haberleri her gün dünya nüfusunun yarısından fazlasına ulaşan AP'nin ve halen tüm eski Sovyetler Birliği ülkelerinde etkisi görülen Rusya'nın en köklü haber ajanslarından biri olan TASS'ın Fırat Kalkanı Harekâtı çerçevesinde kullandığı söylemlerin analiz edilmesi gerekliliği doğmuştur. Zira her iki haber ajansı da tekelleşmiş ve lider olarak nitelenebilir. Tekelleşmiş medya organlarının izleyici üzerindeki etkileri yadsınamaz.

Çalışma konusunda yer verilen kaynaklar olan AP ve TASS, Fırat Kalkanı Harekâtı'na ait bilgileri an be an takip etmiş, gerek Türk mediasından edinilen bilgileri gerekse resmi makamlarca yapılan açıklamaları detaylı şekilde servis etmişlerdir. AP, Fırat Kalkanı Harekâtı hakkında 24 Ağustos 2016 tarihinde biri zaman akışlı geniş haber olmak üzere 4 haber; TASS ise biri analiz–haber olmak üzere 6 haber servis etmiştir.

Çalışmada analizi gerçekleştirilen haberler, AP'nin www.apnews.com ve TASS'ın www.tass.com internet sayfalarında bulunan haber arşivlerinden çalışmanın odağını oluşturan tarih aralığı ve “Cerablus” ve “Fırat Kalkanı” anahtar kelimeleri girilerek elde edilmiştir. TASS'ın orijinal yayın dili olan Rusça dilindeki haberlere erişim ve çözümleme yetkinliğine sahip olunmaması nedeniyle bu haber ajansının İngilizce haberleri çalışmaya dâhil edilmiştir.

AP ve TASS Hakkında

1846'da New York'ta beş gazetenin iştirakiyle kurulan ve ABD'nin en köklü ve yaygın haber ajansı olan AP'nin mülkiyeti farklı basın organlarının oluşturduğu kooperatif bir yapıya aittir. “Sadece haberler” anlayışıyla faaliyet gösterdiği belirtilen AP'nin haber yazım kılavuzu (Stylebook), habercilerin standart el kitabı haline gelmiştir. AP, teknolojinin gelişmesi

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

Esra ÖZTÜRK

ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte dünya çapında öncü bir haber ajansı olmuştur. Ajansının kurulmasındaki itici güç, Meksika–Amerika İç Savaşı’ndan haberlerin daha hızlı elde edilmesine yönelik ihtiyaç olmuştur.¹Bugün dünya genelinde 263 farklı noktada faaliyet gösteren AP’nin içeriği her gün 15.000 haber kaynağında dünya nüfusunun yarısından fazlası tarafından görüntülenmektedir.²

1904’te kurulan Rusya’nın ilk haber ajansı, Saint Petersburg Haber Ajansı’nın (SPTA) 1925’te yerini alan Sovyetler Birliği Haber Ajansı TASS, Sovyetler Birliği’nin dışından haber toplamak ve birlik dışına iç ve dış haber yaymak amacıyla faaliyete başlamıştır. Sovyetler Birliği’ne üye tüm ülkelerin haber ajanslarını bünyesinde bulunduran, diğer bir deyişle üye ülkelerin haber ajanslarının bağlı bulunduğu üst yapı olan TASS’ın haber ve görsel malzemeleri gazete, radyo ve televizyonlar olmak üzere günlük ortalama 4000 farklı haber kaynağında yer bulmaktadır. TASS, kendi bölgesinde 682 ofis ve birlik dışında 94 büro ile dünyanın en geniş ağına sahip haber ajanslarından biridir. Ajansın ismi Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ITAR–Information Telegraph Agency of Russia (Rusya Enformasyon Haber Ajansı) olarak değiştirilmiş ve TASS markası da korunarak ITAR–TASS adı altında varlığını sürdürmüştür. 2014 yılında ise küresel okuyucularına ulaşmak için dünyaca ünlü bir haber markası olarak bilinen TASS ismine geri dönmüştür.³

1 “Associated Press,” *New World Encyclopedia*, Erişim 24 Aralık 2016, http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Associated_Press.

2 “Our Story,” *AP*, Erişim 24 Aralık 2016, <https://www.ap.org/about/our-story/>.

3 “TASS History,” *TASS*, Erişim 24 Aralık 2016, <http://tass.com/history>.

Yöntem: Eleştirel Söylem Analizi

Haber, genel olarak; bir olay, bir olgu üzerine edinilen, iletişim ya da yayın organlarıyla verilen bilgi şeklinde tanımlanmaktadır.⁴ Haber, okuyucu, dinleyici ve izleyici için öncelikle yeni gerçeklerle ilgili doğru ve anlaşılır bilgileri kapsar.⁵ Haber içeriğindeki her kavram, deyim ve ifade gazetecilerin bilinçaltında yatan ideolojik çerçevelerine ve sınıflandırma kalıplarına dayanmaktadır.⁶ Haberi en verimli şekilde değerlendirmenin yollarından biri de onu söylem olarak kabul etmektir. Söylemin doğru bir gerçekliği yansıtmaya zorunluluğu yoktur ama kendisine özgü bir dünya yaratır. Haber öyküleri bir şeyin ne olduğu değil fakat onun ne anlama geldiği hakkında bilgi verir. Bu nedenle haberin, okuyucusu tarafından tanınabilen ve kendine özgü sembolleri olan söylemsel anlatının belirli bir çeşidi olduğu sonucuna varılabilir.⁷

Haberi bir söylem olarak kabul etmek, haberin diline duyarlı bir anlamlandırma sürecini göz önünde bulundurmakla birlikte, haber üreten kuruluşların kurumsal çizgileri çerçevesinde oluşturulan haber metinlerini, iktidar sahibi kişi ve kurumların söylemlerinin kurulduğu bir anlatı olarak ele almayı da zorunlu kılar.

Van Dijk, haberi bir söylem olarak ele almıştır çünkü haberin içinde yeniden üretildiği toplumsal formasyon ve söylemsel formasyonun sorgulanması gerekmektedir.⁸ Bu sebeple, bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan eleştirel söylem analizi metoduyla inceleme yapılacaktır.

4 Erkan Yüksel ve H. İbrahim Gürcan, *Habercinin El Rehberi: Soru ve Örneklerle Haber Toplama ve Yazma Kural ve Teknikleri*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi 2001), s.57.

5 Wolf Scheneider ve P. J. Reue, *Gazetecinin El Kitabı*, Çev: I. Aygün, (Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayınları 2000), s.40.

6 İbrahim Toruk, *Gutenberg'den Dijital Çağa Gazetecilik*, (Konya: Literatürk 2008), ss.183–184.

7 Nejdet Atabek, “Kuramcılara Göre Anlatı”, *Kurgu Dergisi*, 1992, S: 11, s.345.

8 Nesrin Kula, “Gazetelerde Yer Alan Polise Yönelik Haberlerdeki Söylemsel Boyutlar: Gaffar Okkan Suikastı Örnek Olayı”, *Polis Bilimleri Dergisi*, 2002, C: 4(1–2), s.191.

Esra ÖZTÜRK

Haberi söylem olarak ele almak ve çözümlemek, haberi hazırlandığı süreçlerden ve toplumsal yapı içinde oluşan güç/iktidar ilişkilerinden koparmadan incelemek demektir. Söylem analizi metinlerin oluştuğu bağlama yönelik bir inceleme biçimi⁹ olmasının yanı sıra, dile ve dilin kullanımına dair teorik ve yöntemsel bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu anlamda çözümlemenin konusunu oluşturan söylemler; metinler, mesajlar, konuşmalar, diyaloglar ve haberleşmeler tarafından belirlenmektedir.¹⁰

Van Dijk, haber anlatısını sentaktik ve semantik olmak üzere iki dilsel çözümleme türünde ele almaktadır. Sentaktik çözümleme; analiz birimi olarak haber metninde yer alan cümlelerin gramatik yapılarına odaklanmaktadır. Semantik çözümleme ise sözcüklerin, cümlelerin, kısaca bütün söylemin anlamı üzerinde durulmasını öngörmektedir. Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi modeli makro yapının ve mikro yapının ayrı ayrı çözümlendiği iki ana bölümden oluşmaktadır. Makro yapıda haber anlatısında işlenen temayı yansıtan, haber üretiminde kullanılan şema incelenir. Haber üretimi profesyonel rutinler altında sürekli olarak yapılmakta ve bu üretim bir şema tarafından organize edilmektedir.¹¹ Makro yapıda, başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, ardalın ve bağlam bilgisi, olayın taraflarının yorumları/değerlendirmeleri, fotoğraflar vb. unsurlar ele alınmaktadır. Mikro yapı çözümlemesinde ise sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve retorik çözümlenmeleri yapılmaktadır. Sentaktik çözümlemede cümlelerin basit/karmaşık, aktif/pasif yapılarına bakılarak bir tahlil yapılmaktadır. Haber metninde kullanılan sözcükler de ideolojik yapılanmanın anlaşılması açısından mikro yapı içinde analiz edilmektedir. Sözcük seçimlerine bakılarak sosyal aktörler

9 A.g.e.

10 Teun A. Van Dijk, *News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*, (New Jersey: Hillsdale 1988), s.24.

11 A.g.e., s.15.

hakkındaki temel inanç ve ideolojiler ortaya konmaktadır. Bölgesel uyum olarak adlandırılan çözümlenmede ise haber metninde ardı ardına gelen cümleler arasında oluşturulmaya çalışılan nedensel, işlevsel ve referanssal ilişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.¹²

Bağlam: Fırat Kalkanı Harekâtı

2011 yılında Arap İsyanları dalgasının uğradığı Suriye’de ortaya çıkan iç savaş, zaman içerisinde çok denklemlili bir soruna evrilmiştir. Halen devam eden Suriye krizinde savaşan aktörlerin farklılaşması Türkiye açısından büyük riskler yaratmıştır. Bir yanda Türkiye devleti tarafından PKK’nın (Kürdistan İşçi Partisi) Suriye kanadı olarak değerlendirilen PYD ve silahlı kanadı YPG (Demokratik Birlik Partisi)/(Halk Koruma Birlikleri), Suriye’nin kuzeyinde bir kanton kurma çabası içine girerken; diğer tarafta El-Kaide terör örgütüne benzer yapıda kendini gösteren radikal grup DAESH, “Irak-Şam İslam Devleti” adı altında tek taraflı egemenlik iddiasında bulunmuştur. Bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen PYD/YPG, Kürt nüfusun yoğun yaşadığı bölgelere doğru ilerleyerek Fırat Nehri’nin batısında kalan Münbiç’i ele geçirmiş ve planlanan kantonun diğer tarafında bulunan Afrin ile bağlantıyı sağlayacak kilit nokta olan El-Bab’a ilerlemek üzere hazırlıklara başlamıştır. Suriye’nin kuzeyinde PYD’nin kontrolünde federal bir Kürt devleti kurulması ihtimali, Türkiye’nin PKK ile doğrudan ilişkili gördüğü PYD ile sınır komşusu olma riskini ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan Suriye’deki çok aktörlü krizi fırsat bilen DAESH, terör faaliyetlerini artırmış, gerek Türkiye içine sızarak gerçekleştirdiği eylemler gerekse sınır illere düzenlediği saldırılarla Türkiye’nin ulusal güvenliğine karşı büyük bir tehdit oluşturmuştur.

12 Özlem Doruk, “Disiplin Toplumu ve Haber Söylemi” *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Mart 2013, S: 2, ss.115–116.

Esra ÖZTÜRK

Türkiye'nin son yıllarda sık sık dile getirdiği Suriye sınırındaki güvenli bölge talebinin ne aktörler ne de uluslararası toplum tarafından sahada inşa edilebilecek bir gerçeklik halini almadığı izlenmiştir. Bu nedenle Türkiye, Suriye iç savaşının kızışmasından itibaren destek verdiği muhalif askeri grup ÖSO (Özgür Suriye Ordusu) ile birlikte 24 Temmuz 2016'da Fırat Kalkanı operasyonunu başlatmıştır. Operasyon ilk etapta ÖSO'nun fiili varlığıyla yürütülürken Türkiye 24 Ağustos 2016'da Cerablus'a karadan girerek sınır güvenliği operasyonu şeklinde nitelediği harekâtı hayata geçirmiştir. Operasyonun kamuoyuna yansıtılan temel hedefleri beş maddede toplanabilir:¹³

1) YPG'nin Kuzey Suriye'de kontrol ettiği bölgeleri birleştirerek fiili olarak özerk bir bölge oluşturmasını engellemek.

2) DAEŞ'i sınır bölgesinden uzaklaştırarak Türkiye içinde terör eylemi ve sınır illerini vurma imkânını ortadan kaldırmak/sınırlandırmak.

3) Türkiye'ye yönelik yeni Suriyeli sığınmacı akınlarını Suriye içinde karşılamak ve Türkiye içindeki Suriyelilerin bir kısmının geri dönüş imkânlarını hazırlamak.

4) Uzun vadede Türkiye'nin Orta Doğu ve Arap dünyasına ulaşımını garanti altına almak.

5) Suriye'de siyasi çözüm üretilmesi için kurulan masadaki konumunu güçlendirmek

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin operasyonla ilgili açıklamalarına göre Türkiye'nin kara harekâtına başlamasının ardından bir hafta içerisinde sınır tamamen kontrol altına alınmış, hem PYD'nin kanton kurma girişimi hem de DAEŞ'in sınırdaki tehdidi bertaraf edilmiştir.

Fırat Kalkanı harekâtına Türkiye'nin ABD ve Rusya ile olan ilişkileri bağlamında bakıldığında ise her iki ülkenin farklı yaklaşım içinde olduğu

13 Oytun Orhan, "Fırat Kalkanı: Hedefler, Fırsatlar ve Riskler", Erişim 25 Aralık 2016, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/4902?s=orsam%7Cturkish>.

söylenbilir. ABD, PKK'yı terör örgütü olarak tanımasına ve Suriye'de faaliyet gösteren PYD/YPG'nin PKK ile ilişkili olduğunu kabul etmesine karşın bu örgütleri desteklemektedir. Üst düzey Türk yetkililerin değerlendirmelerine göre ise ABD, bölgede federal bir Kürt devleti kurulmasına katkı vermeye çalışmaktadır.¹⁴ Rusya'ya bakıldığında ise 24 Kasım 2015'te yaşanan uçak krizi sonrasında soruşturmada ortaya çıkan gelişmelerin Rusya yönetimi ile paylaşılmış olmasının ilişkileri ilk etapta yumuşattığı, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 9 Ağustos 2016'da Rusya'ya yaptığı resmi ziyarette ise pürüzlerin tamamen giderildiği ifade edilmiştir. Rusya'nın Suriye'deki varlığı Beşar Esad rejimini korumaya yönelik olduğu için temelde Fırat Kalkanı Harekâtı'nın DAEŞ'i hedef alması nedeniyle Türkiye ile görüş ayrılığı yaşanmamıştır. ABD ise operasyona sıcak bakmamasına rağmen 20 Ağustos 2016'da Gaziantep'te DAEŞ mensubu bir canlı bombanın 54 kişinin ölümüne, 94 kişinin yaralanmasına neden olan saldırısı sonrasında Türkiye'nin Cerablus'a askeri varlığıyla girerek DAEŞ ile mücadele operasyonuna karşı çıkamamıştır¹⁵.

Haber, İdeoloji ve Söylem

1. Haber ve İdeoloji Üzerine

Gazetecilik, toplumun haber alma ihtiyacını karşılamaya yönelik doğru, tarafsız, bağımsız ve kesin bilgilerle yapılması beklenen bir faaliyettir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasından itibaren haberin izleyiciye/okura ulaşma anında bir takım sosyo-politik ve kültürel kodlarla gölgelenmesi ve örtük mesajların medya izleyicisine aktarılmak istenmesi birçok düşünür tarafından tespit edilmiştir. Althusser'in medyayı devletin ideolojik

14 "ABD, Kürt Devleti altyapısını hazırlıyor", Erişim 18 Haziran 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/abd-kurt-devleti-nin-altyapisini-hazirliyor-29313440>.

15 "İnfoğrafik: Fırat Kalkanı Harekâtı", SETAV, Erişim 26 Aralık 2016, <http://www.setav.org/firat-kalkani-harekati/>.

Esra ÖZTÜRK

aygıtlarından biri olarak tanımlaması, Gerbner'in "sosyal kültürleme projesi", Goffman'ın "çerçeveleme teorisi", Chomsky'nin "propaganda modeli", McLuhan'ın "araç teorisi" medyanın bir ideolojiden bağımsız olamayacağını göstergesidir. "Medya toplumlar üzerinde oldukça güçlü etkilere sahiptir. Dahası, bu etkiler hepimiz tarafından ve çoğunlukla kendi çıkarlarımız doğrultusunda hissedilir. Medya, bizim genişliğimiz, insani algı ve kapasitemizin genişliği olur."¹⁶Bu bağlamda haberin anlamlandırılması sürecinde haberi belirli bir ideolojiden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir.

İdeoloji, bireylerin kimliğini oluşturan ekonomik, politik, sosyal ve kültürel kodların bir araya gelerek onların gerçekleri kavrama şekli belirler. Althusser'a göre ideoloji, var oluşlarını maddi olarak üreten, somut, maddi bireylerin, somut tarihinin gerçekliğinin imgesel bütünlüğüdür.¹⁷Mevcut toplumsal sistemi yeniden inşa eden temel araçlardan biri olan "ideoloji, bir insanın ya da toplumsal öbeğin zihninde egemen olan düşünceler, tasarımlar sistemi olmuştur."¹⁸Marx, ideoloji görüşünde maddi üretim araçlarını ellerinde bulunduranların zihinsel üretim araçlarını da ellerinde tuttuğunu belirtmiştir. Marx'a göre, "egemen düşünceler, hâkim maddi ilişkilerin ideal ifadesinden başka bir şey değildir."¹⁹Raymond Williams, Marksizm'de ideoloji kavramının en sık karşılaşılan üç anlamının a) belirli bir sınıf ya da gruba özgü inançlar dizgesi; b) gerçek ya da bilimsel bilginin karşıtı olan düşsel inanç, yanlış düşünceler ya da yanlış bilinç dizgeleri ve c) anlam ve düşünce

16 Dan Laughy, *Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar*, çev: Ali Toprak, (İstanbul: Kalkedon Yayıncılık 2010), s.25.

17 Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev: Alp Tümertekin, (İstanbul: İthaki Yayınları 2003), s.80.

18 *A.g.e.*, s.182.

19 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, 3. Baskı çev: Sevim Belli, (Ankara: Sol Yayınları 1992), s. 70.

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

üretimini genel süreci olduğunu ifade etmiştir.²⁰ Göran Therborn ise, yakın zamanda, ideolojinin, insani koşulun, kendileri için farklı derecelerde anlam ifade eden bir dünyada insanların kendi yaşamlarını bilinçli aktörler olarak yaşadığına değinmiştir.²¹ Ancak söz konusu bilinç, söylem ve göstergelerle aşılana düşüncelerden bağımsız bir alımlamayı değil, bireyin söylemi kendi bilişsel süzgeçlerinden geçirerek anlamlandırmasını ifade eder. Bu bağlamda ideoloji, belli insan özneleri arasında, dilin belirli etkiler yaratmak amacıyla fiilen nasıl kullanıldığıyla ilgilidir. Gramsci'nin hegemonya kuramına göre, yönetici seçkinler zenginliklerini, güçlerini ve konumlarını sürdürmek için medyayı kullanırlar. Medya, yöneticilerin tahakkümünü korumak için gerekli unsurları uygun söylemlerle izleyicilerin/okuyucuların zihinlerine öyle bir yerleştirir ki, bilinç onları asla reddetmez.²²

Bir metnin söylemsel bağlamından koparılarak ideolojik olup olmadığını tespit etmek mümkün değildir. İdeoloji, bir ifadenin içerdiği dilsel özelliklerden ziyade kimin, kime, neyi, hangi amaçlarla söylediğine ilişkin bir meseledir.²³ İzleyici/okuyucu bilincinin salt gerçeği, inşa edilen gerçekten, yani çerçevelemeden ayırt edemediği bir haberin ideolojik olup olmadığının analizinin söylemsel bağlamından koparılarak yapılamaz. Bu bağlam, söylemle birlikte fenomenolojik bir yaklaşımı da kapsamaktadır. Yani, haberin söylem unsurları kadar hangi konjonktürde ortaya çıktığı ve kullanılan söylemin arka planını oluşturan olaylar dizisinin neler olduğu da söylem kadar önem arz etmektedir. Bu eleştirel yaklaşımın temel önermesi haberin gerçek dünyayı olduğu gibi yansıtmadığı, gerçekliği kuran/inşa eden bir metin olduğudur. Bu sorundan kasıt, haber üretiminin kurumsallaşmış

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

20 Raymond Williams, *Marksizm ve Edebiyat*, çev: E. Tarım, (İstanbul: Adam Yayınları 1990), s.48.

21 Göran Therborn, *The Ideology of Power and the Power of Ideology*, s.2, aktaran Michele Barrett, *Marx'tan Foucault'a İdeoloji*, çev: Ahmet Fethi, (İstanbul: Sarmal Yayınevi 1996), s.41.

22 James Lull, *Medya İletişim Kültür*, çev: N. Güngör, (Ankara: Vadi Yayınları 2001), ss.52-53.

23 Terry Eagleton, *İdeoloji*, çev: M. Özcan, 2. Baskı, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları 2005), s.28.

Esra ÖZTÜRK

bir yapıya sahip olması ve bu yapının işleyiş mantığının, dünyaya dair bir bilgi türü olan haberi, dolayısıyla da dünyanın kendisini belirlemesidir.²⁴ Ancak söz konusu ajans haberciliği olduğunda haberden beklenen somut, salt, teyit edilmiş ve yorum içermeyen “ham madde” halinde olmasıdır.

2. Ajans Haberciliği

UNESCO'nun tanımına göre haber ajansı, hukuki statüsü ne olursa olsun, genel anlamda haberleri, gerçekleri, gösteren, tanımlayan, aktüalite belgelerini bulup bunları diğer kitle iletişim araçlarına yayan ve bunu yaparken de onları ikna etmeye çalışmayan; kanunların hükümlerine ve ticaret kurallarına uygun, mümkün olduğunca tam ve tarafsız hizmet veren kurumlardır.²⁵ Kitle iletişim araçlarına toptan haber tedarik eden haber ajansları, günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte kapasite ve ürün çeşitliliğini artırmıştır.

Haber ajansları medya sektörü dışındaki kişi ve kuruluşlara da hizmet vermektelerdir. Bunlar güncel bilgiye ihtiyaç duyan resmi ve özel kuruluşlar, yatırımcılar, şirketler, sivil toplum kuruluşları, güvenlik birimleri (polis, jandarma, istihbarat, savunma kuruluşları), üniversiteler, meslek örgütleri ve benzeri kurumlar olabilmektedir. Haber ajansları geçmişe göre haber sayılarını artırmış, içeriklerini zenginleştirmişlerdir. Ajansların üretim kapasitelerindeki artışın belirleyicisi rekabet ve teknolojik yenilenmelerdir. Özellikle medyada yaşanan teknolojik yenilenmelere ayak uydurup internet ve mobil ortamlara, onların kendi teknik formatında içerik sağlamalarıyla birlikte, üretimleri ve etkinlikleri de artmıştır. Ajansçılığın temel ilke ve kriterleri: doğru, tarafsız, objektif, güvenilir ve hızlı haberciliktir. Ajans muhabiri ve yayıncısı abonesi için bu kurallara uymakla mükelleftir. Ajans haberinde yorum yapılmaz. Haberde yorum yazılacak ise haber ve yorum birbirinden kesinlikle ayrılır ve haberin içinde ara başlıkla belirtilir.

24 Çiler Dursun, *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*, (Ankara: Elips Kitap 2004), ss.39–40.

25 Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, (Ankara: İmge Kitabevi 2000), s.144.

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

Haber ajansları, farklı yayın politikalarına sahip medya kuruluşlarının haber tedarikçileridir. Aboneler doğru haber, tarafsız haber ve hızlı haber bekleyen müşterilerdir. Ajanslardan gelen haberler medyanın kendi yayın politikalarına göre işlenecek; küçültülecek, büyültülecek, başlıkları değiştirilecek redaksiyonu yapılacaktır. Ajanslar ise, abone yelpazesinin genişliği ve her görüşten yayın politikasına sahip abonelerine hizmet verdikleri için doğru, tarafsız, objektif, güvenilir ve hızlı haber kuralına uygun hareket etmek durumundadır.²⁶

Haber ajansları devletlere ait ya da özel kurumlar olabilmektedir. Dünya genelinde kar amacı güden ya da gütmeyen, bağımsız olan ya da devletin sözcülüğünü üstlenen haber ajansları mevcuttur. Medya kuruluşları haber ajanslarından hammadde haber almaktadırlar. Yurtiçinde haber yapan haber ajanslarının bağımsız olması beklense de uluslararası ajans haberciliğinde doğruluk, tarafsızlık, güvenilirlik gibi ilkelerin uygulanabilirliği ve haberlerin ideolojik ekmeden bağımsız olup olmadığı önemli bir sorundur.

3. Uluslararası Habercilik Üzerine

“Uluslararası habercilik”, medya organının faaliyet gösterdiği devlet sınırları dışında gerçekleşen olaylara dair süreçlerin ve içeriğin haberleştirilmesini ifade eder. Küreselleşen dünyada gerçekleri, bilgiyi ve görüşleri haberleştirmek gazetecilerin en önemli aracılık rollerindedir. Kendi bakış açısı ve “diğer” tarafın bakış açısını yansıtmamanın yanı sıra üçüncü tarafların gerçeklerinin ve görüşlerinin çevrilmesiyle, uluslararası habercilik, kamuoyunun uluslararası vakadaki jeo-kültürel uzaklığını küresel değer yargılarıyla kültüre özgü bir hale getirmektedir. Zira haber tüketicisi farklı ülkeler ve kültürler hakkındaki enformasyonu bilişsel süreçten geçirirken habere konu olan ülkenin değerlerini doğrudan deneyimlemekten mahrum

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

26 Muzaffer Şahin, “Ajans Gazeteciliği ve Medya Sektöründe Haber Ajanslarının Etkinliği”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 2013, S:37, s.202.

Esra ÖZTÜRK

durumdadır. Bu noktada, asıl sorun uluslararası haberciliğin gerçekten neleri kapsadığıyla ilgilidir. İçeriğin küresel çoğulculuğu, dünya çapında uluslararası haberciliğin çağdaş kültürünün sadece bir yüzüdür. Diğer yandan, bu tür haberciliğin en önemli sorunu dünyanın evcilleştirilmesi ya da kültürleştirilmesidir; yani, haberlerin, haberi yapılan ülkeden ziyade haberi yapan ülkenin milli menfaatleri ve kültürel kodlarıyla çarpıtılmasıdır.²⁷

Uluslararası habercilikte çarpıtma ya da çerçevelemenin, devletlerin dış politikasından bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Özellikle uluslararası ilişkiler bağlamında medyada “çerçeveleme” yaklaşımı üzerinde çokça konuşulan ve tanımı yapılan bir yaklaşım olmuştur. Entman’a göre çerçeveleme, “belirli bir gerçekliğin bazı yönlerini seçmek ve o yönleri nedensel yorumlamalar, ahlaki değerlendirmeler ve/veya çözüm önerileriyle birlikte bir problem tanımı yapıyormuşçasına tanıtarak iletişim metninde daha ön planda tutmaktır.”²⁸ Haber çerçevelemesinde, Entman’ın ABD için tasarladığı ve “yönetim > diğer elitler > medya > haber çerçeveleri > halk” sıralamasıyla oluşturduğu interaktif basamaklı ağın,²⁹ bu çalışma kapsamında dış politika ve medya odağında ABD ve Rusya haber ajansları tarafından Türkiye’ye dönük uygulanmasının mümkün olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Entman’ın interaktif basamaklı ağında yer alan ilişkiler zincirinin birinci boyutunda elitlerin yöneticilerle, haber çerçevelerinin elitlerle, halkın ise medyayla ilişkisi görülmektedir. İkinci boyutta ise haberlerin bir diğer ülkenin medyası, elitleri ve yöneticileriyle ilgili konuları çerçeveye aldığı, izleyiciler/okuyucular olarak X ülkesinin halkların Y ülkesi

27 Kai Hafez, *The Myth of Media Globalization*, (Manchester: Polity Press 2007), ss.24–25.

28 Robert M. Entman, “Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”, *Journal Of Communication*, No: 43 (4), ss.51–58, Erişim 24 Aralık 2016, http://lrc-ead.nutes.ufrj.br/constructore/objetos/entman_93.pdf.

29 Elisabeth Le, “The Spiral of ‘Anti–Other Rhetoric’: Discourses of Identity and the International Media Echo, Discourse Approaches to Politics”, *Society and Culture*, 2006, Philadelphia: John Benjamins Pub, Vol: 22, ss.8–9.

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

medyasının hedefinde bulunmadığı söylenebilir. Dolayısıyla insanların medya, elitler ve yöneticiler arasındaki ilişkilerden doğan haber çerçevelerine maruz kaldıkları çıkarılmaktadır. Bahsi geçen çerçeveleme haber ve ideoloji bağlamında yazılı ya da görsel göstergelerin altında yatmaktadır.

Yazılı haberlerin içinde ideolojik unsurlar olup olmadığı yazılı metin çözümleme yöntemiyle tespit edilmektedir. Metnin çözümlenmesinde yukarıda belirtildiği gibi fenomenolojik bağlamdan uzaklaşmaması söylem analizinin doğru sonuçları vermesi bakımından önem taşımaktadır.

4. Haber ve Söylem

İnsanlar kendi düşüncelerini oluşturmak ve değiştirmek için kişilerarası söylemler de dâhil olmak üzere çok çeşitli söylemlerden ve bunlardan türetilen enformasyonlardan yararlanır. Oysa söylem; tiplerini, başlıkları, enformasyon miktarını, argümanların seçimini ya da sansür edilmesini ve retorik işlemlerin doğasını belirleyen simgesel seçkinler ve onların söylemidir.³⁰ Foucault da çeşitli metinlerin nasıl bir araya gelerek belli bir bakış açısını ve bir söylemi oluşturduğu üzerine odaklanır ve söylemin bir dil olarak inşa edildiğini kabul eder.³¹ Saussure, insanların algılarının ve hakikat anlayışlarının sözcükler ve diğer işaretlerle şekillendiğini öne sürer. Her dilbilimsel işaretin dil sistemi içerisinde bir yeri vardır. Saussure bu sistemi satranca benzetir. Satranç sistemi ele alınırsa her bireysel sözcük seçimi, dil oyunu içinde bir hamle olur.³² Söylemi oluşturanların hangi kelimeyi neden seçtiği, hangi üslubu kullandığı ve anlatım biçimi söylemin kendisini belirler. Söylem bir dil pratiğidir. İdeoloji ise toplumsal oluşum

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

30 Teun A. Van Dijk, *Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları: Medya, İktidar, İdeoloji*, 3. Baskı, Der. ve Çev: M. Küçük, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları 2005), ss.320–325.

31 Mark Philippe, *Michel Foucault: Çağdaş Temel Kuramlar*, Çev: A. Demirhan, Der: S. Quentin, (Ankara: Vadi yayınları 1997), ss. 91–95.

32 Jonathan Bignell, *Media Semiotics: An Introduction*, (Manchester: Manchester University Press 1997), ss.6–8.

Esra ÖZTÜRK

olarak ancak dil ile ortaya çıkabilmesi ancak dilde anlatım bulması nedeniyle söylem ile doğrudan ilişkilidir.³³ Yani dil ideoloji tarafından kuşatılmıştır.

Van Dijk'a göre söylem, iletişim etkinliği veya iletişimsel eylem bağlamında yakalanabilecek dilbilimsel şekil, anlam ve eylemin oluşturduğu karmaşık bir yapıyı ifade eder. Bireyin kişisel ve sosyal özellikleri ve içinde bulunduğu sosyal durum iletişimsel eylemi üzerinde etki yaratır. Benzer bir durum haber söylemlerinde de geçerlidir. Haber raporlarının anlaşılması onların bilişsel ve sosyal süreçlerinin, gazetecilerin attettikleri anlamların ve okurların yorum süreçlerinin analizleriyle olur.³⁴ Nitekim haber yazım süreçleri direkt veya pasif süreçler değildir. Sosyal ve ideolojik olarak belirlenmiş, kontrollü ve yapısal stratejiler tarafından belirlenirler. Bir gazetede yer alan bir haber, kültür, etnisite, toplumsal cinsiyet, ulus, siyasi ideoloji ve baskın hedeflerin içinde olduğu sosyal temsillerin etkisi altında yazılır.³⁵ Medya kuruluşları simgesel boyutunu yönettikleri iktidar yapısının kalıtsal bir parçasını oluşturur. Van Dijk'ın özellikle haber söylemi analizinde esas aldığı yazılı metinleri önermeleri açısından değerlendiren yaklaşımı, söz konusu önermelerin ne tür sosyal bilişsellik bağlamında değer kazandığının ve hangi tür toplumsal yapılanmalara araç edildiğinin fark edilmesi bakımından önem taşımaktadır.³⁶

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

Cerablus'taki DAEŞ'le mücadele operasyonu havadan 24 Temmuz'da ÖSO'nun varlığıyla pratik olarak başlatılmasına karşın Türk savunma

33 Leyla Ilgın, *Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji*, Der: Barış Çoban ve Zeynep Özarlan, Çev: N. Ateş, (İstanbul: Su Yayınları 2003), s.293.

34 Van Dijk, 1988, *a.g.e.*, s.9.

35 *A.g.e.*, s.27.

36 Hüseyin Köse, *Bourdieu Medyaya Karşı*, (İstanbul: Papirüs Yayınevi 2004), s.69.

kuvvetlerinin Fırat Kalkanı Harekâtı kapsamında Cerablus üzerinden Suriye'ye karadan girmesi 24 Ağustos 2016'da gerçekleşmiştir. Türkiye için hayati önem taşıyan ve dünyada geniş yankı uyandıran bu sınır ötesi harekâtın Suriye krizinde doğrudan ya da dolaylı aktör konumunda bulunan ABD ve Rusya'nın önde gelen haber ajanslarında nasıl yer bulduğu haber ve ideoloji bağlamında önem arz etmektedir. ABD merkezli AP ve Rusya merkezli TASS haber ajanlarının internet adreslerinden Cerablus (Jarablus) ve Fırat Kalkanı (Euphrates Shield) anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan tarama, harekâtın başladığı tarih olan 24 Ağustos 2016 ile kısıtlanmıştır. Operasyonun ilk günü servis edilen haberlerin çizilecek genel çerçevede tümevarıma olanak tanıyacağı dolayısıyla yalnızca belirtilen tarihteki haberlerin söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan taramalarda; AP'nin 1'i zaman akıllı haber ve 1'i analiz haber olmak üzere toplam 4 haber yayınladığı görülmüştür. TASS ise konuyla ilgili olarak 1'i analiz haber olmak üzere 6 haber servis etmiştir.

1. Makro Yapı: Tematik ve Şematik Çözümleme

Başlıklar, haber girişleri, spotlar ya da haber metninin ilk paragrafı, ana olay, haber kaynakları, ardalın ve bağlam bilgisi, olayın taraflarının yorumları/değerlendirmeleri, fotoğraflar vb. unsurlar haberin makro yapısının içinde yer alan unsurlardır.

1.1. Tematik Yapı İncelemesi

Haberin tematik yapısı, ona ana fikrini veren öğelerden oluşur. Bu öğeler manşetler, haber başlıkları, girişleri, spotlar, spot olmadığı durumlarda giriş cümleleri olarak sıralanabilir. Bu öğelerde anlatımda kısıtlamaya, kurgulamaya ve genelleştirmeye gidilerek özde anafikir verilmeye çalışılır. Bu çalışmada inceleyeceğimiz haberler manşetleri bulunan matbu gazete haberleri olmadığı için doğrudan haberin başlıklarına odaklanılacaktır.

1.1.1. Haber Başlıkları

AP'nin haber başlıklarında genelleştirme ve enformasyon kısıtlamasına gidildiği görülmüştür. A1 numaralı haberde (Bkz. Sayfa 203) Türkiye'nin İslam Devleti ile mücadele kapsamında Suriye'ye girdiği belirtilmiştir. A2 ve A3 numaralı haber başlıklarında Cerablus'tan "İslam Devleti tarafından kuşatma altına gidilen kasaba" olarak bahsedilirken, A4 numaralı haberde ise "sınır kasabası" şeklinde nitelenmiştir. Türkiye'nin Suriye'ye kara harekâtı düzenlemesi daha genel bir kavramken, Cerablus'un sınır kasabası olduğu arka planda tutularak operasyona geniş ölçekli bir imaj kazandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca haber başlıklarının hiç birinde operasyona dair zaman bilgisine yer verilmemiştir. TASS'ın T2 numaralı haberinde (Bkz. Sayfa 205) "Cerablus" u zikretmesi ve T5 numaralı analiz haberde "Fırat Kalkanı" tanımlamasını kullanmasından olayı daha özelleştirilmiş şekilde yansıttığı anlaşılmaktadır.

AP'nin A4 numaralı haberinde ise Suriyeli muhaliflerin "isyancılar" olarak nitelenmesi dikkat çekmektedir. TASS haber başlıklarında ise Rusya'nın Suriye rejimi yanlısı ve muhalif hareket karşıtı dış politikası doğrultusunda muhaliflere/isyancılara odaklanmadığı izlenmiştir. T3 numaralı başlıkta ise demecü Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ağzından verilmesine karşın Erdoğan'ın kuzey Suriye'deki PYD/YPG terör örgütlerine yönelik Türkçe'de kullanmadığı bir terim olan "Kürt birlikleri" ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

AP haber başlıklarında sayılar veriler görülmezken, TASS'ın T2 numaralı başlığında Türk ordusunun 80 İslam Devletine ait hedefi imha ettiği bilgisine yer verilmiştir. "Kara harekâtı", "imha etmek", "terörle savaşmak" gibi daha militarist sözcükler kullanan TASS'a karşın AP'nin operasyonun İslam Devleti'nin elinde bulunan kasabanın kurtarılması ya da özgürleştirilmesi vurgusu iki ajansın haber dilleri arasındaki başlıca farkı ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, AP başlıklarında operasyonun kendisine odaklandığı, TASS'ın ise Rusya'nın dış politikasıyla aynı yönde algı oluşturacak söylemler seçtiği görülmektedir. Zira T4 numaralı başlıkta Rusya Dışişleri

Tablo:1 24.08.2016 tarihli AP Haber Ajansı'nın "Fırat Kalkanı Harekâtı" Haberleri

A1	Turkey makes first major foray into Syria with assault on IS Türkiye, İslam Devleti ile olan mücadele Suriye'ye ilk büyük girişi gerçekleştirdi https://www.apnews.com/3dd0fef7ba874b3996abb878167b6caa/Turkey-makes-first-major-foray-into-Syria-with-assault-on-IS
A2	Turkey says operation launched to free IS-held Syrian town Türkiye, operasyonun İslam Devleti tarafından kuşatılan Suriye kasabasını özgürleştirmek için düzenlediğini söyledi https://www.apnews.com/7251a032bf8b4348983e4281510fe0fc/Turkey-says-operation-launched-to-free-IS-held-Syrian-town
A3	Turkey launches operation to free IS-held Syrian town Türkiye, İslam Devleti tarafından kuşatılan Suriye kasabasını özgürleştirmek için operasyon başlattı https://www.apnews.com/ffa7fe2864f64fde8bf1aff29dea0d06/Turkey-launches-operation-to-free-IS-held-Syrian-town
A4	The Latest: Erdogan says Syrian rebels take back border town Son Gelişme: Erdoğan, isyancıların sınır kasabasını geri aldığını söyledi http://bigstory.ap.org/article/082d7bb9e32e4be4b529602f7ff47ac0/latest-turkish-report-says-ground-forces-enter-syria

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

Bakanlığı'nın açıklaması ön plana çıkarılmış ve Suriye rejimini hem siyasi hem de askeri ve finansal olarak destekleyen Rusya'nın Suriye'nin terörle mücadelede sürecin bir parçası olması gerektiği vurgusu "Şam'la işbirliği gerekli" sözleriyle ifade edilmiştir.

AP haberlerinde ABD yönetiminin operasyonla ilgili görüşleri başlığa taşınmazken TASS'ın T4 ve T6 numaralı haberlerinde Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın yorumları başlıkta yer bulmuştur. Rusya'nın Akdeniz ve Suriye'deki varlığı itibarıyla Türkiye'nin düzenlediği operasyona daha fazla müdahil olduğu çıkarımı yapılabilir.

Diğer taraftan AP'nin haberlerinde alt başlık kullanmadığı görülmektedir. TASS ise haberde vurgulamak istediği en önemli ikinci konuya ait bir cümlelik alt başlıkları tüm haberlerinde kullanmıştır. T1'de Türkiye'nin

Cerablus'a düzenlediği operasyondan Rusya'yı haberdar ettiği belirtilerek Rusya'nın bölgedeki gücü ve etkinliğinin altı çizilmiş ve Rusya'nın bilgisi olmadan bir operasyon yapılamayacağı izlenimi yaratılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. T2 numaralı haberin alt başlığında Türk kuvvetlerinin havan topları ve çeşitli roket sistemleri kullandığı belirtilerek operasyonun şiddetine dikkat çekilmiştir. T3 numaralı haberin alt başlığında "bir televizyon kanalından alınan bilgiye göre 10-15 tankın Cerablus'a girdiği" belirtilmiş, T4 numaralı haberde ise bir kaynağın "Suriye-Türkiye sınırındaki terörle mücadele daha önce hiç bu kadar önemli olmamıştı" demesine atıfta bulunulmuştur. T5 ve T6 numaralı haberlerin alt başlıklarında ise Türkiye'nin kuzey Suriye'de askeri operasyon başlattığı ve İslam Devleti unsurlarına ateş açtığı bilgileri paylaşılmıştır.

1.1.2. Haber Girişleri

Haberlerin ilk cümleleri haber metninin kapsadığı genel çerçeveyi ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Girişte yer alan cümlenin haberin muhteviyatıyla ilgili tüm bilgileri kapsamaması beklenmektedir. Giriş cümleleri habere konu olan ana olayı özetleyen biçimde oluşturulmuştur.

AP haberlerine bakıldığında A1 numaralı haberin girişinde SNIK kuralına uygun bir metin kullanıldığı görülmüştür. Türkiye'nin Çarşamba günü (24.08.2016 tarihinde) sınır kasabasını İslam Devleti militanlarından kurtarmak için Suriye'ye büyük bir operasyon başlatıldığı söylenmiştir. Operasyonun gerçekleştiği kasaba olan Cerablus, başlıkta olduğu gibi haber girişinde de "sınır kasabası" olarak tanımlanmıştır. Diğer yandan operasyonda yer alan Suriyeli isyancıların Suriye iç savaşından beri ABD hava kuvvetleri tarafından desteklendiğinin altı çizilmiştir.

A2 ve A3 numaralı haberlerin giriş cümlelerinde ise Türkiye Başbakanlık ofisinden yapılan açıklamaya yer verilmiş, Türk ordusu ve ABD destekli koalisyon güçlerinin Suriye sınırındaki kasabayı İslam Devleti militanlarından temizlemek için operasyon başlatıldığı bilgisine yer

Tablo:2 24.08.2016 tarihli TASS Haber Ajansı'nın "Fırat Kalkanı Harekâtı" Haberleri

T1	Turkey launches ground operation against IS in northern Syria-Report Türkiye, Kuzey Suriye'de İslam Devletine karşı kara operasyonu başlattı-Ajans http://tass.com/world/895615
T2	Turkish army destroys over 80 IS targets in Syria's Jarablus-TV Türk ordusu Cerablus - Suriye'de 80'den fazla İslam Devletine ait hedefi imha etti-TV http://tass.com/world/895631
T3	Erdogan says Turkish operation in Syria aimed against IS, Kurdish units Erdoğan, Türkiye'nin Suriye'deki operasyonunun İslam Devleti ve Kürt birliklerini hedef aldığını söyledi. http://tass.com/world/895653
T4	Cooperation with Damascus needed to combat terror in Syria-Foreign Ministry source Suriye'de terörle mücadele için Şam ile işbirliği gerekli-Dışişleri kaynakları http://tass.com/politics/895699
T5	Analysts: Euphrates Shield operation targets Kurds, not Islamic State Analiz: Fırat Kalkanı operasyonu İslam Devletini değil, Kürtleri hedef alıyor http://tass.com/world/895750
T6	Moscow deeply worried over events in area of Syrian-Turkish border Moskova, Suriye-Türkiye sınır bölgesinde yaşanan olaylara ilişkin derin kaygı duyuyor http://tass.com/politics/895737

verilmiştir. Operasyonun başladığı andan itibaren gün sonuna kadar yaşanan gelişmelerin zaman akışlı haber olarak aktarıldığı A4 numaralı zaman akışlı haberin girişinde "Suriye iç savaşındaki son durum" alt başlığı kullanılmıştır.

TASS haber ajansının servis ettiği T1 numaralı haberde giriş cümlesinde Türk silahlı birliklerinin İslam Devletine karşı Suriye'nin kuzeyinde kara harekâtı düzenlediği bilgisi Cumhuriyet Gazetesi referansı ile yer bulmuştur. T2 numaralı haberde ise Habertürk TV referansı ile Türkiye'nin Cerablus'ta 80'den fazla hedefi imha ettiği ifade edilmiştir.

T3 numaralı haberde başlıkla uyumlu bir giriş cümlesi kullanıldığı görülmektedir. TASS imzalı haber girişinde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, Cerablus'taki harekâtın hedefini İslam Devleti ve PYD olarak açıkladığı bildirilmiştir.

Esra ÖZTÜRK

T4 numaralı haber girişinde, Rus dışişleri kaynağının Suriye–Türkiye sınırında terörle mücadelenin önemine vurgu yapmasıyla birlikte sürece Şam’ın da dahil olması gerekliliğiyle ilgili görüşü bulunmaktadır.

Haber ajanslarının doğru ve tarafsız olmaları beklenmektedir. Ancak uluslararası ajans haberciliğinde söylemin, devletin dış politikasıyla çeliştiği pek seyrek görülmektedir. TASS’ın T5 numaralı haberinde Cerablus’taki operasyonun asıl amacının bölgedeki Suriye Kürtlerini hedeflediği çıkarımı, röportaj yapılan uzmanların söylemlerinden alıntılanarak haber girişine yansıtılmıştır. TASS’ın diğer haberlerinde Suriye Kürtlerinin kriz masasından uzaklaştırılmaması gerektiği görüşü dikkate alındığında TASS’ın tarafsızlığı, ulusal söylemleri uzmanlara söyleterek korumaya çalıştığı tespit edilmiştir. Keza, T6 numaralı haberin giriş cümlesinde de Rus dışişleri kaynaklarının demecine yer verilmiş ve Kürtler ve Araplar arasında ortaya çıkan etnik köken kaynaklı gerginlikler sebebiyle Moskova’nın Suriye–Türkiye sınırında yaşanan son olaylardan derin endişe duyduğu ifade edilmiştir.

1.1.3. Fotoğraflar

Fotoğraflar, haber anlatısının temasını oluşturan tematik yapının unsurlarıdır. Fotoğrafların haber metinleriyle ilgili olup olmadığı başlık ve giriş cümlesinden sonra haberin konusunun ilk bakışta anlaşılması için önemlidir. İncelenen haberlere bakıldığında kullanılan fotoğrafların temelde kara harekâtı denince akla ilk gelen unsur olan tank görsellerini içerdiği tespit edilmiştir.

AP’nin A1, A2 ve A3 numaralı haberinde kullanılan fotoğraflarda sınırı temsil eden tel örgülerin arka planda kaldığı, askeri tankların ise hareket halinde ve ön planda olduğu fotoğrafları tercih ettiği görülmüştür. A4 numaralı haberde ise zaman akışına göre yer verilen gelişmeler doğrultusunda ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden’ın Türkiye’ye yaptığı resmi ziyaret sırasında çekilen bir fotoğraf kullanılmıştır.

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

TASS'ın haberlerinde ise yine kara harekâtının anlaşılacağı tank ve kamufajlı personelin bulunduğu kareler görülmektedir. AP'den farklı olarak TASS, operasyonu daha şiddetli yansıtacak fotoğraflar seçmiştir. Örneğin T1 numaralı haberde tank ve tepesindeki bir topçu ile arka planda çatışma sesleri nedeniyle kitle halinde hareket eden kuş sürüsü dikkat çekmektedir. AP'nin kullandığı fotoğraflarda yakın çekim asker görülmezken TASS, T3 numaralı haberde elinde otomatik tüfekli bir asker ve T4 numaralı haberde henüz ateşlenmiş bir askeri mühimmatla birlikte yine kamufajlı personel imajı kullanmıştır. T5 numaralı haberde yoğun toz, duman ve vurulmuş bir hedeften çıkan alevler görülmekte; T6 numaralı haberde de vurulan hedeflerin ardından yükselen dumanlar yer almaktadır.

1.2. Şematik Yapı

Haberin şematik yapısında hem durum incelenir hem de yorumlar yapılır. Durum bölümünde haber ana olayın sunumu, sonuçlar, arda lan ve bağ lam bilgisi etrafında ele alınmaktadır. Şematik yapı unsurlarından ana olayın sunumuna bakıldığında, ana olayın haber girişinde sunulduğu görülmektedir.

1.2.1. Ana Olayın Sunumu

AP'ye ait incelenen haber girişlerinde Türkiye'nin Cerablus'a düzenlediği Fırat Kalkanı Harekâtı'nın ana olay olarak sunulduğu görülmüştür. Giriş cümlelerinde operasyonun terörle mücadele kapsamında yapıldığı ve Amerika'nın desteklediği koalisyon güçlerinin operasyona katkı sağladığı konusundaki detaylar verilerek olayın haber değeri artırılmıştır.

TASS'ın T1 numaralı haber girişinde de kara harekâtı ana olay olarak sunulmuş, operasyonun kuzey Suriye'deki İslam Devleti'ne yönelik düzenlendiğinin altı çizilmiştir. Ana olayın sunumunda haberin Cumhuriyet Gazetesi referanslı olduğu da belirtilmiştir. T2 numaralı haber girişinde ana olay Türkiye'nin Cerablus'ta 80'den fazla İslam

Esra ÖZTÜRK

Devletine ait hedefi imha etmesi ana olay olarak sunulmuştur. Haberin kaynağının Habertürk TV olduğu da belirtilmiştir. T3 numaralı haber girişinde ana olayın hedefi, gerekçelendirmesi ve haber değeri yüklenmesi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın demecine bağlanmıştır. T5 numaralı haberde haberin ana konusu Türkiye'nin kara harekâtı olmakla birlikte TASS'a röportaj veren uzmanların söylemleri giriş cümlesinde ön plana çıkarılmış ve operasyona ilişkin senaryolar dillendirilmiştir. Uzmanlara göre Türkiye'nin asıl hedefi, kendini İslam Devleti olarak tanımlayan terör örgütü değil Suriye'deki Kürt gruplardır. TASS, bu söylemi giriş cümlesine taşıyarak haberin devamıyla ilgili merak uyandırmayı ve farklı analistlerin muhtelif senaryolarının haberde yer alacağı izlenimini vermiştir. T6 numaralı haberde ise haber değerliliği Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın Suriye'deki Kürt-Arap gerginliğiyle ilgili endişeleri üzerinden çeşitlendirilmiştir.

1.2.2. Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Ardalan ve bağlam bilgisi olayların sosyo-politik ve yapısal yönüdür. Olayın sebep-sonuç ilişkisi bakımından arka planının, politik gerekçelerinin ve geçmişinin haberde sunulması önem arz etmektedir.

Fırat Kalkanı Harekâtı'nın çıkış noktası, Cerablus'tan Türkiye sınırına birçok kez roket düşmesi, ülke içinde DAESH mensubu terör örgütlerinin intihar saldırısı gerçekleştirmeleri, sınırdan ülkeye terörist sızması gibi gerekçelerdir. Diğer yandan Fırat Nehri'nin batısında bulunan PYD/YPG terör örgütünün Fırat'ın doğusuna geçerek Türkiye sınırında bulunan bölgeleri ele geçirip kuzey Suriye'de bir Kürt kantonu kurulması çabasının önüne geçilmesi gereği de birçok kez dillendirilmiştir. Bu bağlamda A1, A3 ve A4 numaralı AP haberlerinde olayın ardalan ve bağlam bilgisinin verildiği tespit edilmiştir. Cerablus operasyonunun son olarak Gaziantep'te 54 kişinin ölümüne yol açan DAESH mensubu teröristin intihar eylemi sonrasında düzenlendiğinin altı çizilmiştir. A2 numaralı Anadolu Ajansı referansıyla

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

aktarılan haberde ise operasyonun sınır güvenliği ve terör örgütlerinin sınırdan temizlenmesi amacıyla yapıldığı belirtilmiştir.

TASS'ta yer alan 6 haberden hiçbirinde Fırat Kalkanı Harekâtı'nın İslam Devleti terörüyle mücadele ve kuzey Suriye'de kurulacak bir Kürt kantonuna engel olma amacı dışında hiç bir bağlam ve ardalın bilgisi verilmediği görülmüştür. Haberlerde Türkiye'de operasyondan önce yaşanan terör saldırılarına değinilmemiştir. Buna karşın muhtelif analizler ve resmi makamların açıklamalarıyla dikkatler Kürt gruplara çekilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan Rusya'nın Suriye rejimini destekleyen dış politikası haber söylemlerinde baskın ve kolayca izlenebilir durumdadır. Ayrıca T4 numaralı haberde Suriye Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamasına yer verilerek Türkiye ile birlikte DAESH'e karşı operasyon yürüten muhalif güçler terörist olarak tanımlanmıştır.

1.2.3. Haber Kaynakları ve Olayın Tarafları

A1 numaralı haberde haberin AP muhabiri tarafından üretildiği, A2, A3 ve A4 numaralı haberlerde ise muhabirin katkısının yanı sıra haber içeriklerinin Anadolu Ajansı, CNN Türk, Hürriyet gibi Türkiye'nin ulusal basın-yayın organlarına da dayandırıldığı görülmüştür. TASS Haber Ajansı'nın T1, T2 ve T3 numaralı haberlerinde ise Cumhuriyet Gazetesi, Habertürk TV, NTV ve Al Jazeera'nin kaynak gösterildiği tespit edilmiştir. Rusya makamları, Suriye rejimi ve analistlere söz verilen T4, T5 ve T6 numaralı haberleri ise TASS haber ajansı muhabirleri üretmiştir.

AP, haberlerinde Amerikan makamları, ağırlıklı olarak Türk makamları, analistler, muhalif aktivistler ve Kürt grupların yoğunlukta olduğu Suriye Demokratik Güçleri'nin (SDG) ve PYD'nin yanı sıra Rus makamlarına da söz verip demeçleri olduğu gibi aktarırken, TASS'ın Rus makamları, Türk makamları, Suriye rejimi ve analistlerin değerlendirmelerine yer verdiği gözlenmiştir. Fırat Kalkanı Harekâtı başladıktan kısa bir süre sonra Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'a

Esra ÖZTÜRK

ilişkin detaylar, yalnızca T5 numaralı analiz haberde, bir düşünce kuruluşu başkanının yorumları arasına sıkıştırılmıştır.

AP'nin haber metinlerinde olayın tarafları Türkiye, Türkiye destekli muhalif gruplar ve ABD destekli koalisyon güçleri ve kendisine karşı mücadele edilen İslam devleti olarak gösterilmiştir. Keza, haber başlıklarında da operasyonun İslam Devleti'ne yönelik olduğunun altı çizilmiş, ancak haber detaylarında Türk makamlarının açıklamalarında yer alan PYD/YPG terör örgütleri de operasyonun karşı tarafı olarak yer almıştır. TASS'ın T3 ve T5 numaralı haberlerinde ise operasyonun bir tarafının da Kürt gruplar olduğu başlıktan verilmiştir. TASS ayrıca, gerek Rus makamları gerek Suriye rejiminin demeçleriyle aslında Suriye yönetiminin de operasyonun bir tarafı olması gerektiğini ifade etmiştir.

2. Mikro Yapı

Haber metninin mikro yapı çözümlemesinde; sentaktik, yani, sözdizimsel çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve retorik yorumu yapılmaktadır. Cümlelerin basit ya da karmaşık yapıda olması, yüklemelerin etken ya da edilgen olması, seçilen sözcükler, haber metninde kurulan sebep-sonuç ilişkisi, işlevsel ve referanssal ilişkiler haber metninin söylem çözümlemesinde üzerinde durulması gereken başlıklardır. Ayrıca haberde yer alan sayısal veriler, görgü tanıklarının ifadeleri, olayın taraflarının demeçleri, görsel malzemeler gibi unsurlar retorik çözümlemesinde haberin inandırıcılığı ve güvenilirliği bakımından incelenmektedir.

2.1. Sentaktik Çözümleme

Sentaktik çözümlemede haber metninde yer alan özne ve yüklem durumu söylem analizinin tam olması bakımından ele alınmaktadır.

AP: Türkiye, Suriye'ye ilk büyük kara harekâtını düzenledi. / Recep Tayyip Erdoğan, şehrin geri alındığını duyurdu. / Türkiye, sınırındaki gelişmelerle yakından ilgili. / YPG, Türkiye'deki Kürt isyancılarla ilişkili. / Salih Müslim,

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

Türkiye’yi “bedelini ödeyecek” diyerek uyardı. / Türkiye, Suriye sınırında güvenlik önlemlerini artırdı.

TASS: Türkiye, Suriye’ye kara operasyonu düzenledi. / Türk silahlı birlikleri kara operasyonu başlattı. / Türk silahlı güçleri Cerablus yakınında konuşlandı. / Türkiye, 80’den fazla İslam Devletine ait hedefi imha etti. / F-16 uçakları 12 hedefi vurdu. / Türk askeri sınırı geçti.

İncelenen haberlerde Türkiye’nin, operasyonun ve makamların aktif özne olarak güçlü ve taarruz halinde bir profil şeklinde konumlandığı tespit edilmiştir. Diğer yandan, olayın diğer tarafları; ABD ve Rusya makamları, Suriye rejimi ve grupların temsilcileri her iki haber ajansında da aktif olarak konumlanmıştır. Ancak AP’nin A3 numaralı haberinde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’ndan aktarılan demeçte terör örgütleri cümlelerin pasif objesi olarak konumlanmış ve “temizlenmeli” ifadesiyle birlikte kullanıldığı görülmüştür. Yine TASS’ın T1 numaralı haberinde “teröristlerin pozisyonları vuruldu” ifadesiyle “teröristler”in edilgen özne haline getirildiği izlenmiştir.

2.2. Bölgesel Uyum

Haberi oluşturan cümlelerin sebep–sonuç ilişkisi, referanssal ve işlevsel ilişkileri bölgesel uyumu oluşturan metinsel özelliklerdir. Bu bağlamda, birbiri ardına gelen cümlelerin sebep–sonuç ilişkisine dayanıp dayanmadığı, metin yazımından genelden özele tümden gelim yöntemi bulunup bulunmadığı ve metinde yer alan kavramların bir sonraki cümlede referansı olup olmadığı incelenmiştir.

A1 numaralı haberde Cerablus’un ele geçirilmesinin Türkiye’nin Suriye Savaşı’ndaki rolü bakımında ciddi bir gerginlik yarattığı ve operasyonun hedefinin radikallerle mücadelenin çok ötesine geçtiği ifade edilmiştir. Bu ifade, sonraki cümlede ABD’nin de desteklediği ve daha önce İslam Devleti’ne karşı savaşan Suriye Kürtlerinin de Türkiye’nin hedefi olduğu durumuyla gerekçelendirilmiştir. Diğer yandan Kürtlerin, ABD’yi

Esra ÖZTÜRK

memnun etmek için Menbiç'ten çekilip bölgeyi Menbiç Askeri Konseyi'ne devredebilecekleri belirtilmiştir. Bir sonraki cümlede Menbiç Askeri Konseyi'nin Kürt-yoğun Suriye Demokratik Güçleri tarafından oluşturulan bir yapı olduğu açıklanmıştır.

A3 numaralı haberde Cerablus kastedilerek, "Son gelişmeler kasabayı Suriye'de devam eden iç savaşın merkezi haline getirdi." ifadesi kullanılmıştır. Genelden özele doğru giden haberin devamında, kasabanın neden merkez konumuna geldiği "Fırat Nehri'nin batısında bulunan Cerablus, Kürtler tarafından kontrol edilen bölgelerin arasında bulunan İslam Devleti kontrolündeki son önemli yerlerden biri" cümlesiyle açıklanarak işlevsel ilişki korunmuştur.

A4 numaralı haberde "Biden, Washington'ın Türkiye öncülüğünde Cerablus'a düzenlenen ve ABD'nin de hava desteği verdiği operasyonu desteklediğini söyledi" ifadesinden sonra Joe Biden'ın "Türk askerinin yaptıklarını güçlü biçimde destekliyoruz ve biz de hava desteği sağlıyoruz" demeci yer almıştır.

Sebep-sonuç ilişkisi ile işlevsel ve referanssal ilişkiler bakımından AP'nin haber metninin bölgesel uyum içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

TASS haberlerine bakıldığında ise, haberde yer verilen Recep Tayyip Erdoğan'ın operasyonun neden yapıldığı, Rusya'nın neden endişeli olduğu ve Suriye'nin neden sürece dâhil olmak istediği konuları hakkındaki demeçleri ve analistlerin Türkiye'nin operasyonda asıl hedefinin İslam Devleti olmadığına ilişkin açıklamaları dışında haber metninde sebep-sonuç ilişkisi saptanmamıştır. TASS haberlerinde tespit edilen ardalın ve bağlam bilgilerinin eksikliği göz önünde bulundurulduğunda haber metninde sebep-sonuç ilişkisinin ardalın ve bağlam açısından da gerekli bir unsur olduğu düşünülmektedir.

Diğer yandan işlevsel ve referanssal ilişkiler incelendiğinde, TASS haber metninin birbirini takip eden genelden özele giden ve kavramsal olarak açıklanan cümleler içerdiği tespit edilmiştir.

T1 numaralı haberde “Türk ordusu, Suriyeli muhalif gruplarla birlikte İslam Devleti’nin elinde bulunan Cerablus’un kontrolünü ele geçirmek için operasyon başlattı” ifadesi yer almıştır. Bir sonraki cümlede “Türk ordusu” kavramı özelleştirilmiş ve “özel kuvvetler ve silahlı birlikler” şeklinde sunulmuştur. T2 numaralı haberde “Ordu operasyona devam ediyor” cümlesinin ardından Türk kuvvetlerinin havan topları ve çoklu füze sistemleri kullandığı bilgisiyyle metinde işlevsel ilişki sağlanmıştır. T3 numaralı haberde Al Jazeera referans gösterilerek “TV kanalına göre, Suriye muhalif güçleri Cerablus’a ilerliyor” cümlesi yer almış ve ardından gelen cümlede “muhalif güçler” kavramı bakımından genelden özele gidilerek Özgür Suriye Ordusu’nun muhalif güçlerin içinde bulunduğu belirtilmiştir.

2.3. Sözcük Seçimleri

Haber metni oluşturulurken yapılan sözcük seçimleri, haber metninin anlamının şekillenmesi bakımından kayda değer önem taşımaktadır. Sözcükler, söylemi doğrudan oluşturan unsurlardır. Dolayısıyla, olayın aktörlerine yönelik görüşleri, toplumsal algıyı ve kurumsal ideolojiyi yansıtan sözcükler, haberin mikro yapısında incelikle ele alınması gereken öğelerdir.

AP haberlerinde, özellikle PYD/YPG’nin tanımlanmasına ilişkin sözcük seçimlerinin Amerikan dış politikasını yansıttığı saptanmıştır. Amerika, küresel terör örgütü listesinde olan PKK ile PYD’nin önemli ilişkileri olduğunu kabul etmesine³⁷ rağmen bu gruplar için terörist söyleminden kaçınmakta ve “Kürt muhalifler”, “Kürt güçleri”, “Kürt isyancılar”, “Suriyeli Kürt kuvvetleri” ve “Kürt savaşıçılar” ibarelerini kullanmaktadır. Diğer yandan Cerablus operasyonuna yönelik söylemlerde Türkiye’nin bölgedeki amacına ilişkin “kurtarmak” ve “özgürleştirmek” fiilleri tercih edilirken Türkiye’nin

37 “ABD Savunma Bakanı PKK ile YPG ve PYD İlişkisini Kabul Etti”, *Ulusal Kanal*, Erişim 27 Aralık 2016, <http://www.ulusalkanal.com.tr/gundem/abd-savunma-bakani-pkk-ile-ypg-ve-pyd-iliskisini-kabul-etti-h101423.html>.

PYD'nin bulunduğu bölgelere yönelik hareketleri “yayılmak” fiiliyle ifade edilmiştir. “Kurtarmak” ve “özgürleştirmek” kavramları meşruiyet anlamı taşımakta; “yayılmak” fiilinden ise haksız işgal etme eylemi anlaşılmaktadır. Amerika'nın PYD'ye verdiği destek ve kullandığı “işbirlikçilerimiz” tanımı dikkate alındığında AP'nin terörle mücadele kapsamında yapılan Fırat Kalkanı Harekâtı'nı Amerikan dış politikasına göre kurgulayarak yansıttığı söylenebilir. Öte yandan, geçmişte uluslararası toplumun basın-yayın organlarından “İslam Devleti” tanımı yerine “Sözde İslam Devleti” ibaresi kullanılmasını talep ettiği³⁸ hatırlandığında, AP'nin DAEŞ mensupları için “terörist” tanımı yerine “İslam Devleti militanları” söylemi kullanmasının küresel arenada terör örgütü olarak tanınan DAEŞ'in “İslam” sözcüğüyle anılmasının İslamofobik algılara neden olabileceği değerlendirilmektedir. Aynı tanımlamada TASS, T5 numaralı analiz haberde DAEŞ'ten “kendisini İslam Devleti olarak tanımlayan terör örgütü” olarak bahsetmiştir. Ancak diğer haberlerde ise AP gibi TASS'ın da “İslam Devleti” ibaresinin yer aldığı ve “terörist” yerine “militan” sözcüğünü seçtiği görülmüştür.

TASS'ın sözcük seçimleri incelendiğinde başlıklarda dikkat çeken “imha etmek” ve “savaşmak” fiilleriyle, haber içeriğinde yer alan “özel kuvvetler”, “bordo bereliler”, “ordu”, “hava kuvvetleri” kelimeleri ajansın daha militarist bir dil kullandığını göstermektedir. İncelenen AP haberlerinin hiçbirinde “ordu” ve “hava kuvvetleri” sözcükleri tercih edilmemiş, harekâtın uygulayıcıları için “Türkiye” ya da “Türk kuvvetleri” tanımlarına yer verilmiştir.

2.4. Haberin Retoriği

Görsel malzemeler, sayısal veriler ve olayın taraflarına ait demeçler yazılı haber metinlerinde haberin inandırıcılığını sağlamak için kullanılan

38 “BBC'ye İslam Devleti Tepkisi”, *Sabah*, Erişim 28 Aralık 2016, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/07/04/bbcye-islam-devleti-tepkisi>.

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

başlıca unsurlardır. Tematik yapı bölümünde incelenen fotoğraflar her iki haber ajansının da olayı yansıtan görsel malzeme seçtiğini ortaya koymaktadır. TASS'ın seçimleri AP'ye göre daha çarpıcı, askeri harekât olgusunu daha şiddetli yansıtan fotoğrafları kapsamaktadır.

Alıntılar ve tırnak içerisinde kullanılan sözcükler, haber metnine doğal akışın dışında bir anlam katmaktadır. Muhabirlerin, haberi yazarken kurumsal ideolojiye ters düşen sözcükleri tırnak işareti içerisinde alarak kavramın kendilerine ait olmadığını belirttikleri düşünülmektedir. Tırnak işareti içerisindeki sözcükler okur tarafından dikkatle anlamlandırılmaktadır. AP'nin A1 numaralı haberinde Türk yetkilinin gazetecilere operasyonun “biz ikna olana” dek süreceği demeci soru işareti oluşturmaktadır. Bu söylem belirsiz bir söylemdir ve haber yazarı tarafından özellikle dikkat çekilmiştir. Yazarın cümlelerin tamamını alıntılıyıp haberleştirmesi yerine bu sözcükleri tırnak içerisinde almasının okuyucuya yönelik uyarı niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Aynı haberde “terörden arındırılmış bölge” ve A2 numaralı haberde geçen “terör örgütleri” söylemi de Türk yetkililere ait söylemlerdir ve sözcükler tırnak içerisinde alınmıştır. Zira bölgedeki terör kavramı ülkelere göre değişkenlik göstermektedir. ABD, PYD/YPG'yi resmen terör örgütü olarak tanımamaktadır. Türkiye'ye göre Türkiye'nin güneyinde ve Suriye'nin kuzeyinde faaliyet gösteren silahlı Kürt örgütlerin organik bağı vardır ve terör örgütüdürler. Suriye rejimine göre operasyona katılan muhalif güçler teröristtir. Rusya da bölgedeki Kürt grupları siyasi aktör olarak değerlendirmekte ve çözüm masasında olmaları gerektiği düşüncesini savunmaktadır. Diğer yandan Suriye rejiminin operasyonu Suriye'nin egemenliğine karşı “apaçık bir ihlal” değerlendirmesi de yine tırnak işareti içerisinde gösterilmiştir. A3 numaralı haberde operasyonun bölgede bir “koridor” açmaya yönelik olması, Türkiye'nin operasyon sınırını “özel güvenli bölge” ilan etmesi, SDG mensubu komutanın Cerablus'un Türklerin “saldırısından” kurtarılması çağrısı yapması gibi söylemlerde

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

Esra ÖZTÜRK

okuyucu açısından ihtilaf yaratacak veya yalnızca belirli bir kesimin ya da grubun görüşünü yansıtan sözcüklerin tırnak içerisinde dikkatli bir şekilde sunulduğu tespit edilmiştir. TASS haberlerinde ise bu yöntemin kullanılmadığı, tırnak işareti içerisinde makamlar ve olayın taraflarının demeclerinin yer aldığı görülmüştür. Ancak Türklerin “saldırısı”, durumun istisnasıdır. T4 numaralı haberde Suriye Dışişleri Bakanı’nın demecine yer verilirken önce doğrudan sonrasında ise dolaylı aktarım metodu kullanılmış ve dolaylı aktarım sırasında Türklerin “saldırısı” ibaresine vurgu yapıldığı gözlenmiştir.

Haber metninde sayısal veriler, somut ve kaynağı olan alıntılar inandırıcılık ve ikna edicilik açısından söylemi güçlü kılan öğelerdir. TASS’ın T2 ve T3 numaralı haberlerinde Türkiye’nin operasyon kapsamında kaç hedefi vurduğu, harekâta kaç tankın katıldığı ve sınırdan geçtiği sayısal verilerle ifade edilmiştir. Ayrıca T6 numaralı haberde Rus Dışişleri Bakanı’nın Suriye krizinde siyasi çözümlere ilişkin verdiği demeçte atıfta bulunduğu “2012 yılında oluşturulan Cenevre Bildirisi’nin 2254. maddesine göre” ibaresi haber metninde güçlü bir retorik oluşturmaktadır. Keza, AP haber metinlerinde operasyona katılan muhalif askerlerin sayısını, hem yerel hem Amerikan uzunluk ölçü birimine göre bölgelerin mesafelerini ve konumlarını somut ve sayısal verilerle referanslarla da destekleyerek metne yerleştirmiştir.

Bir söylem sanatı olarak retorik aynı zamanda olay kapsamındaki detayların hangi seviyede ön plana çıkabileceğini de belirler. AP haberlerinde, Fırat Kalkanı Harekâtı’na ilişkin A2 numaralı ilk haberde operasyonun başladığı Anadolu Ajansı’ndan aktararak bildirilmiş, sonraki haberlerde ise ABD’nin desteklediği koalisyon güçlerinin operasyona hava desteği verdiği söylemi ön plana çıkarılarak ABD’ye etkin bir pozisyon oluşturulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan ABD’nin desteklediği ve Türkiye’nin terör örgütü olarak tanımladığı Kürt gruplara meşruiyet kazandırma çabasında olan söylemler kullanıldığı tespit edilmiştir. İslam Devleti’ne karşı savaşan en

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

güçlü grup olarak değinilen PYD/YPG, ABD'nin bölgedeki işbirlikçileri olarak tanımlandığı için bu örgüte karşı daha meşru söylemler kullanılmıştır. İslam Devleti mensupları için “militan” ifadesi tercih edilirken PYD/YPG mensupları için “Kürt güçleri”, “Kürt kuvvetleri” şeklinde tamlamalar göze çarpmaktadır. TASS haberlerinde ise Rusya'nın dış politikadaki söylemleri haber dili ve retorikte de ortaya çıkmaktadır. Suriye Dışişleri Bakanı'na söz verilmesi, Kürt grupların bölgede etkin olması ve çözüm masasında yer almaları gerektiğinin söylenmesi, Türkiye'ye yönelik eleştirel söylemleri uzmanlarla yapılan röportajlarla servis etmesi, ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'ın Türkiye'ye yaptığı resmi ziyarete kayda değer yer vermemesi, TASS'ın söylemlerinin Rus makamları, rejim ve Kürt grupları ekseninde olumlu olduğunu kanıtlamaktadır.

Sonuç

Kitle iletişim araçları var olduktan beri belirli bir ideoloji çerçevesinde haber söylemi geliştirmektedirler. Gazete, radyo ve televizyondan farklı olarak haber ajanslarından bağımsız, tarafsız, açık ve yorumuz şekilde haber üretmeleri beklenmektedir. Ancak uluslararası ajans haberciliğinde, haberlerin devletin ideolojisinin bir parçası olarak milli menfaatler ve dış politika ekseninde yazılıyor olması önemli bir sorundur. Bu sorun etrafında Van Dijk'in haberin söylem olarak ele alınması gerektiği tezinden yola çıkılarak bu çalışmada ajans haberciliği ve dış politika bağlamında ideoloji ilişkisinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Çalışmada, Türkiye'nin 24 Ağustos 2016'da sınır güvenliği ve terörle mücadele kapsamında Suriye'nin kuzeyinde bulunan Cerablus kasabasına düzenlediği kara harekâtının, 2011'de başlayan Suriye krizinden bugüne bölgede doğrudan ve dolaylı rolleri bulunan ABD ve Rusya'nın iki öncü haber ajansında hangi yönlerle ele alındığı incelenmiştir. Fırat Kalkanı Harekâtı'nın başladığı ilk gün servis edilen biri zaman akışlı geniş haber olmak üzere AP'den 4 haber; TASS'tan biri analiz-haber olmak üzere 6

Esra ÖZTÜRK

haber Van Dijk'in söylem analizi yöntemine göre incelenmiştir. Çalışmada analizi gerçekleştirilen haberler, AP'nin www.apnews.com ve TASS'ın www.tass.com internet sayfalarında bulunan haber arşivlerinden çalışmanın odağını oluşturan tarih aralığı ve anahtar kelimeler girilerek elde edilmiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda; ABD merkezli AP Haber Ajansı'nın Rusya merkezli TASS Haber Ajansı'na göre daha kapsamlı haber yazdığı, olayın tüm taraflarına söz hakkı vererek makamların ve kişilerin olaya ilişkin demeçlerini haberleştirdiği; Sovyet dönemi habercilik kültürüne sahip olan TASS'ın ise halen iki kutuplu dünyanın etkisinden çıkamadığı, haber değeri taşımasına rağmen Amerikan makamlarıyla ilgili detaylara yeterince yer ayırmadığı gözlenmiştir. AP'nin daha yumuşak ve esnek, retorik-yoğun bir dil kullanırken; TASS'ın daha militarist ve sert bir dil kullandığı tespit edilmiştir.

AP haber metinlerinde Kürt grupların meşrulaştırılmaya çalışıldığı, operasyon kapsamında ABD'ye "etkin ve sahada" imajı çizildiği, Türkiye'nin "terör" söylemlerine ve iddialarına ise kuşkuyla yaklaşıldığı tespit edilmiştir. TASS haberlerinde ise Fırat Kalkanı Harekâtı bağlamında Suriye rejimine söz verildiği, rejim aktörlerinin demeçlerinin gündemde tutulduğu ve onların sürece katılması yönünde çağrı yapıldığı görülmüştür.

Sonuç olarak AP, ABD merkezli bağımsız bir haber ajansı; TASS ise Rusya Federasyonu'nun resmi haber ajansı olmasına karşın uluslararası ajans haberciliği ve ideoloji bağlamında değerlendirildiğinde her iki ajansın da Fırat Kalkanı Harekâtı'nı kendi ulusal çıkar ve merkezi bulunan ülkelerin dış politika perspektifine göre haber ürettiği neticesine varılmıştır.

KAYNAKÇA

“ABD Kürt Devletinin altyapısını hazırlıyor”, *Hürriyet*, Erişim 18 Haziran 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/abd-kurt-devleti-nin-altyapisini-hazirliyor-29313440>.

“ABD Savunma Bakanı PKK ile YPG ve PYD ilişkisini kabul etti”, *Ulusal Kanal*, Erişim 27 Aralık 2016, <http://www.ulusalkanal.com.tr/gundem/abd-savunma-bakani-pkk-ile-ypg-ve-pyd-iliskisini-kabul-etti-h101423.html>

“Associated Press,” *New World Encyclopedia*, Erişim 24 Aralık 2016, http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Associated_Press.

“BBC’ye İslam Devleti tepkisi”, *Sabah*, Erişim 28 Aralık 2016, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/07/04/bbcye-islam-devleti-tepkisi>.

Çiler Dursun, *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*, (Ankara: Elips Kitap 2004).

Dan Laughey, *Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar*, çev. Ali Toprak, (İstanbul: Kalkedon Yayıncılık 2010).

Elisabeth Le, “The Spiral of ‘Anti–Other Rhetoric’: Discourses of Identity and the International Media Echo”, *Discourse Approaches to Politics, Society and Culture*, Vol: 22, (Philadelphia: John Benjamins Publishing 2006).

Erkan Yüksel ve H. İbrahim Gürcan, *Habercinin El Rehberi: Soru ve Örneklerle Haber Toplama ve Yazma Kural ve Teknikleri*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi 2001).

“Fırat Kalkanı Harekâtı”, *SETAV*, Erişim 26 Aralık 2016, <http://www.setav.org/firat-kalkani-harekati/>.

Esra ÖZTÜRK

Göran Therborn, *The Ideology of Power and the Power of Ideology*, s.2, aktaran Michele Barrett, *Marx'tan Foucault'a İdeoloji*, çev. Ahmet Fethi, (İstanbul: Sarmal Yayınevi 1996).

“History,” TASS, Erişim 24 Aralık 2016, <http://tass.com/history>.

Hüseyin Köse, *Bourdieu Medyaya Karşı*, (İstanbul: Papirüs Yayınevi 2004).

İbrahim Toruk, *Gutenberg'den Dijital Çağa Gazetecilik*, (Konya: Literatürk 2008).

James Lull, *Medya İletişim Kültür*, çev. N. Güngör, (Ankara: Vadi Yayınları 2001).

Jonathan Bignell, *Media Semiotics: An Introduction*, (Manchester: Manchester University Press 1997).

Kai Hafez, *The Myth of Media Globalization*, (Manchester: Polity Press 2007).

Karl Marx ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, 3. Baskı, çev: Sevim Belli, (Ankara: Sol Yayınları 1992).

Leyla Ilgın, *Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji*, der. Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, Çev: N. Ateş, (İstanbul: Su Yayınları 2003).

Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev. Alp Tümertekin, (İstanbul: İthaki Yayınları 2003).

AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi

Mark Philippe, *Michel Foucault: Çağdaş Temel Kuramlar*, çev. A. Demirhan, der: S. Quentin, (Ankara: Vadi Yayınları 1997).

Muzaffer Şahin, “Ajans Gazeteciliği ve Medya Sektöründe Haber Ajanslarının Etkinliği,” *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2013, S:37.

Necdet Atabek, “Kuramcılara Göre Anlatı,” *Kurgu Dergisi*, 1992, S:11.

Nesrin Kula, Gazetelerde Yer Alan Polise Yönelik Haberlerdeki Söylemsel Boyutlar: Gaffar Okkan Suikastı Örnek olayı, *Polis Bilimleri Dergisi*, 2002, Cilt: 4(1-2).

“Our Story,” *Associated Press*, Erişim 24 Aralık 2016, <https://www.ap.org/about/our-story/>.

Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, (Ankara: İmge Kitabevi 2000).

Oytun Orhan, “Fırat Kalkanı: Hedefler, Fırsatlar ve Riskler,” Orsam, Erişim 25 Aralık 2016, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/4902?s=orsam%7Cturkish>.

Raymond Williams, *Marksizm ve Edebiyat*, çev. E. Tarım, (İstanbul: Adam Yayınları 1990).

Robert M. Entman, “Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm,” *Journal Of Communication*, No: 43 (4), 24 Aralık 2016, http://ltcead.nutes.ufrj.br/constructore/objetos/entman_93.pdf.

Terry Eagleton, *İdeoloji*, çev. M. Özcan, 2. Baskı, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları 2005).

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:3
Sayı:4

Esra ÖZTÜRK

Teun A. Van Dijk, *News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*, (New Jersey: Hillsdale, 1988).

----- *Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları: Medya, İktidar, İdeoloj*, 3. Baskı, der. ve çev. M. Küçük, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları 2005).

Wolf Scheneider ve P.J. Reue, *Gazetecinin El Kitabı*, çev. I. Aygün, (Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayınları 2000).